

İKTİSAT

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ
فَتَقْعَدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا

“Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma ki herkes tarafından ayıplanan, kaybettiklerine hasret çeken bir hale düşmeysin.” (İsrâ Suresi, 17/29)

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ
قَوَامًا

“Rahman’ın o has kulları, harcamalarında ne israf eder, ne de eli sıkı davranırlar; bu ikisinin arasında bir denge tuttururlar.” (Furkan Suresi, 25/67)

İktisat Risalesi*

İktisat ve kanaate, israf ve tebzîre dairdir.

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا¹

Şu âyet-i kerime, iktisada kat’î emir ve israftan nehy-i sarîh suretinde gayet mühim bir ders-i hikmet veriyor. Şu meselede Yedi Nükte var.

Birinci Nükte

Hâlık-ı Rahîm, nev-i beşere verdiği nimetlerin mukabilinde şükür istiyor. İsrâf² ise şükre zıttır, nimete karşı hasâretli bir istihfaftır. İktisat ise, nimete karşı ticaretli bir ihtiramdır. (İktisat; haddi aşmamak, aşırı gitmemek, gereğinden az veya çok harcamaktan kaçınmak, itidal ile hareket etmek ve orta yolu tutmak manalarına gelmektedir. İktisadın zıddı israftır. İsrâf ise; lüzumsuz yere harcamak, istihlâkta (tüketimde) aşırı gitmek, gereğinden fazla yiyip içmek ve Cenâb-ı Hak’ın lutfettiği nimetleri boş yere sarf etmek demektir.)

Evet, iktisat hem bir **şükür-ü mânevî**, hem nimetlerdeki rahmet-i İlâhiyeye karşı bir **hürmet**, hem kat’î bir surette **sebeb-i bereket**, hem bedene perhiz gibi bir **medar-ı sıhhat**, hem mânevî dilencilik zilletinden kurtaracak bir **sebeb-i izzet**, hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zâhiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki **lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebeptir**. İsrâf ise, mezkûr hikmetlere muhalif olduğundan, vahîm neticeleri vardır. (İktisat eden insan, Allah’ın hoşnutluğuna ve Hak dostluğuna yürüyen bahtiyar bir kuldür; müsrif kimse ise, israf yolunda sadece İblis’in arkadaşlığını bulur, şeytanlara kardeş olur. Nitekim, “Yakınlarına, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver, ama sakın saçıp savurma. Çünkü savurganlar şeytanların kardeşleri olmuşlardır. Şeytan ise Rabbine karşı pek nankördür.” (İsrâ Suresi, 17/26-27) mealindeki âyet-i kerime bu hakikati ifade etmektedir.)

İkinci Nükte

* 19. Lem’a

¹ “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A’râf sûresi, 7/31)

² Evet, gereksiz olarak musluktan akıtılan su, ihtiyaç fazlası yakılan elektrik israf olduğu gibi, zamanı boşa harcamak ve sağlığı bozacak davranışlara dalmak da israftır. Bir insanın yarım kırba su ile abdest alması mümkünken, lavaboda musluğu sonuna kadar açıp iki kırbalık su kullanması nasıl israfsa, altı saatlik uyku ile dinlenebilecekken sekiz saat uyuması da aynı şekilde israftır. İslam, israfa girmeme hususunda çok hassas davranılmasını istemiş, denizin kenarında abdest alırken dahi gereğinden fazla su kullanmamayı tavsiye etmiştir.

Fâtır-ı Hakîm, insanın vücudunu mükemmel bir saray suretinde ve muntazam bir şehir misalinde yaratmış. Ağızdaki kuvve-i zâikayı bir kapıcı, âsâb ve damarları telefon ve telgraf telleri gibi, kuvve-i zâika ile merkez-i vücuttaki mide ile bir medar-ı muhabereleridir ki, ağza gelen maddeyi o damarlarla haber verir. Bedene, mideye lüzumu yoksa "Yasaktır" der, dışarı atar. Bazen de, bedene menfaati olmamakla beraber, zararlı ve acı ise, hemen dışarı atar, yüzüne tükürür.

İşte, madem ağızdaki kuvve-i zâika bir kapıcıdır; mide, cesedin idaresi noktasında bir efendi ve bir hâkimdir. O saraya veyahut o şehre gelen ve sarayın hâkimine verilen hediyenin yüz derece kıymeti varsa, kapıcıya bahşiş nev'inden ancak beş derecesi muvafık olur, fazla olamaz. Tâ ki, kapıcı gururlanıp, baştan çıkıp, vazifeyi unutup, fazla bahşiş veren ihtilâlcileri saray dahiline sokmasın.

İşte, bu sırra binaen, şimdi iki lokma farz ediyoruz. Bir lokma, peynir ve yumurta gibi mugaddî maddeden hediye kırk para, diğer lokma en âlâ baklavadan on kuruş olsa;³ bu iki lokma, ağza girmeden, beden itibarıyla farkları yoktur, müsavidirler. Boğazdan geçtikten sonra, ceset beslemesinde yine müsavidirler. Belki, bazan kırk paralık peynir daha iyi besler. Yalnız, ağızdaki kuvve-i zâikayı okşamak noktasında yarım dakika bir fark var. Yarım dakika hatırı için kırk paradan on kuruşa çıkmak ne kadar mânâsız ve zararlı bir israf olduğu kıyas edilsin.

Şimdi, saray hâkimine gelen hediye kırk para olmakla beraber, kapıcıya dokuz defa fazla bahşiş vermek, kapıcıyı baştan çıkarır. "Hâkim benim" der. Kim fazla bahşiş ve lezzet verse onu içeriye sokacak, ihtilâl verecek, yangın çıkaracak. "Aman, doktor gelsin, hararetimi teskin etsin, ateşimi söndürsün" dedirmeye mecbur edecek.

İşte, iktisat ve kanaat, hikmet-i İlâhiyeye tevfiğ-i harekettir; kuvve-i zâikayı kapıcı hükmünde tutup, ona göre bahşiş verir. İsrâf ise, o hikmete zıt hareket ettiği için çabuk tokat yer, mideyi karıştırır, iştihâ-yı hakikîyi kaybeder. Tenevvü-ü et'imedden gelen sun'î bir iştihâ-yı kâzibe ile yedirir, hazımsızlığa sebebiyet verir, hasta eder.

Üçüncü Nükte

Sabık İkinci Nüktede, "Kuvve-i zâika kapıcıdır" dedik. Evet, **ehl-i gaflet ve ruhen terakki etmeyen ve şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir kapıcı hükmündedir**. Onun telezzüzü hatırı için israfâta ve bir dereceden on derece fiyata çıkmamak gerektir.

Fakat, hakikî ehl-i şükrün ve ehl-i hakikatin ve ehl-i kalbin kuvve-i zâikası, Altıncı Sözdeki muvazenede beyan edildiği gibi, kuvve-i zâikası **rahmet-i İlâhiyenin matbahlarına bir nâzır ve bir müfettiş hükmündedir**. Ve o kuvve-i zâikada taamlar adedince mizancılarla nimet-i İlâhiyenin envâmını tartmak ve tanımak, bir şükr-ü mânevî suretinde cesede, mideye haber vermektir. İşte, bu surette kuvve-i zâika yalnız maddî cesede bakmıyor. Belki kalbe, ruha, akla dahi baktığı cihetle, midenin fevkinde hükmü var, makamı var. **İsrâf etmemek şartıyla ve sırf vazife-i şükrâniyeyi yerine getirmek ve envâ-ı niam-ı İlâhiyeyi hissedip tanımak kaydıyla ve meşru olmak ve zillet ve dilencilğe vesile olmamak şartıyla, lezzetini takip edebilir. Ve o kuvve-i zâikayı taşıyan lisanı şükürde istimal etmek için leziz taamları tercih edebilir**. Bu hakikate işaret eden bir hadise ve bir keramet-i Gavsîye:

Bir zaman, Hazret-i Gavs-ı Âzam (k.s.) Şeyh Geylânî'nin terbiyesinde, nazdar ve ihtiyare bir hanımın bir tek evlâdı bulunuyormuş. O muhterem ihtiyare, gitmiş oğlunun hücreğine, bakıyor ki, oğlu bir parça kuru ve siyah ekmek yiyor. O riyazattan zaafiyetiyle, validesinin şefkatini celb etmiş. Ona

³ Bu iki lokma arasında, 10 kat fiyat farkı olmaktadır.

acımış. Sonra Hazret-i Gavs'ın yanına şekvâ için gitmiş. Bakmış ki, Hazret-i Gavs, kızartılmış bir tavuk yiyor. Nazdarlığından demiş:

"Yâ Üstad! Benim oğlum açlıktan ölüyor; sen tavuk yersin!"

Hazret-i Gavs tavuğa demiş: "Kum biiznillâh! (Allah'ın izniyle kalk)" O pişmiş tavuğun kemikleri toplanıp tavuk olarak yemek kabından dışarı atıldığını, mutemet ve mevsuk çok zatlardan, Hazret-i Gavs gibi kerâmât-ı harikaya mazhariyeti dünyaca meşhur bir zâtın bir kerameti olarak, mânevî tevatürle nakledilmiş. Hazret-i Gavs demiş: "Ne vakit senin oğlun da bu dereceye gelirse, o zaman o da tavuk yesin."

İşte, Hazret-i Gavs'ın bu emrinin mânâsı şudur ki: Ne vakit senin oğlun da **ruhu cesedine, kalbi nefsine, akli midesine hâkim olsa ve lezzeti şükür için istese, o vakit leziz şeyleri yiyebilir.**

Dördüncü Nükte

"İktisat eden, maişetçe aile belâsını çekmez" (Ahmed İbni Hanbel, el-Müsned 1/447) meâlindeki **يَعُولُ مِّنْ اِقْتَصَادٍ** hadis-i şerifi sırrıyla, iktisat eden, maişetçe aile zahmet ve meşakkatini çok çekmez. (Gerçekten de, insan yeme-içmesinde, giyim-kuşamında, ev ve eşya hususunda Ashâb-ı Kirâm efendilerimizin hayat tarzını örnek alsın, onlara ittibaen mütevazı ve sade bir gidişat tuttursa, lüks ve fantezilerden uzak kalsa, buna birden bire muvaffak olamasa bile, yavaş yavaş öyle bir hayatı tesis etmeye çalışsa ve aile efradını da bu anlayışa göre yaşamaya alıştırsa, Allah'ın izniyle o, mutlaka iktisadın bereketini görecek, çok az bir îşe ile yetinmesini bilecek ve asla helal dairenin dışına çıkmayacak, böylece kimseye el açmayan aziz bir insan olarak hayatını devam ettirecek ve belki pek çoklarına da bu mevzuda hüsn-ü misal teşkil ederek, onları da zillet ve sefaletten kurtaracaktır.)

Evet, iktisat kat'î bir sebep-i bereket ve medar-ı hüsn-ü maişet olduğuna o kadar kat'î deliller var ki, had ve hesaba gelmez.⁴ Ezcümle, ben kendi şahsımda gördüğüm ve bana hizmet ve arkadaşlık eden zatların şahadetleriyle diyorum ki: İktisat vasıtasıyla bazan bire on bereket gördüm ve arkadaşlarım gördüler. Hattâ dokuz sene (şimdi otuz sene) evvel⁵ benimle beraber Burdur'a nefyedilen reislerden bir kısmı, parasızlıktan zillet ve sefalete düşmemekliğim için, zekâtlarını bana kabul ettirmeye çok çalıştılar. O zengin reislere dedim: "Gerçi param pek azdır. Fakat iktisadım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim." Mükerrer ve musırrâne tekliflerini reddettim.

Cây-ı dikkattir ki, iki sene sonra, bana zekâtlarını teklif edenlerin bir kısmı, iktisatsızlık yüzünden borçlandılar. Lillâhilhamd, onlardan yedi sene sonra, o az para, iktisat bereketiyle bana kâfi geldi, benim yüz suyumu döktürmedi, beni halklara arz-ı hâcete mecbur etmedi. Hayatımın bir düsturu olan "nâstan istiğnâ" mesleğini bozmadı.

Evet, iktisat etmeyen, zillate ve mânen dilencilige ve sefalete düşmeye namzettir. Bu zamanda isrâfâta medar olacak para çok pahalıdır. Mukabilinde bazan haysiyet, namus rüşvet alınıyor. Bazan mukaddesât-ı diniye mukabil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek, mânevî yüz lira zararla maddî yüz paralık bir mal alınır.

⁴ "Harcama yaparken tasarruflu davranmak, geçimin yarısıdır." (et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat 7/25)

⁵ Yani 1926 yılında.

Eğer iktisat edip hâcât-ı zaruriyeye iktisar ve ihtisar ve hasretse, **إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو** **الْقُوَّةِ الْمَتِينُ**⁶ sırtıyla, **وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا**⁷ sarahatiyle, ummadığı tarzda, yaşayacak kadar rızıkını bulacak. Çünkü şu âyet taahhüt ediyor.

Evet, rızık ikidir:

Biri hakikî rızıktır ki, onunla yaşayacak. Bu âyetin hükmü ile, o rızık taahhüd-ü Rabbânî altındadır. Beşerin sû-i ihtiyarı karışmazsa, o zarurî rızık herhalde bulabilir. Ne dinini, ne namusunu, ne izzetini feda etmeye mecbur olmaz.

İkincisi, rızık-ı mecazîdir ki, sû-i istimâlâtla hâcâtı gayr-ı zaruriye hâcât-ı zaruriye hükmüne geçip, **görenek belâsı**yla tiryaki olup, terk edemiyor. İşte bu rızık taahhüd-ü Rabbânî altında olmadığı için, bu rızık tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başka izzetini feda edip zilleti kabul etmek, bazen alçak insanların ayaklarını öpmek kadar mânen bir dilencilik vaziyetine düşmek, bazen hayat-ı ebediyesinin nuru olan mukaddesât-ı diniyesini feda etmek suretiyle o bereketsiz, menhus malı alır...

Beşinci Nükte

Cenâb-ı Hak, kemâl-i kereminden, en fakir adama en zengin adam gibi ve gedâya, yani fakire, padişah gibi, lezzet-i nimetini ihsas ettiriyor. Evet, bir fakirin, kuru bir parça siyah ekmekten açlık ve iktisat vasıtasıyla aldığı lezzet, bir padişahın ve bir zenginin israftan gelen usanç ve iştahsızlıkla yediği en ânâ baklavadan aldığı lezzetten daha ziyade lezzetlidir.

Câ-yı hayrettir ki, bazı müsrif ve mübezzir insanlar, böyle iktisatçıları hisset ile itham ediyorlar. Hâşâ! **İktisat, izzet ve cömertliktir.** Hisset ve zillet, ehl-i israf ve tebzîrin zâhirî merdâne keyfiyetlerinin içyüzüdür. Bu hakikati teyid eden, bu risalenin telifi senesinde Isparta'da hücremde cereyan eden bir vakıa var. Şöyle ki:

Kaideme ve düstur-u hayatıma muhalif bir surette, bir talebem iki buçuk okkaya yakın bir balı, bana hediye kabul ettirmeye ısrar etti. Ne kadar kaidemi ileri sürdürdüm, kanmadı. Bilmecburiye, yanımdaki üç kardeşime yedirmek ve Şâbân-ı Şerif ve Ramazan'da o baldan iktisatla otuz kırk gün üç adam yesin ve getiren de sevap kazansın ve kendileri de tatlısız kalmassın diyerek, "Alınız" dedim. Bir okka bal da benim vardı. O üç arkadaşım, gerçi müstakim ve iktisadî takdir edenlerdendi. Fakat, her ne ise, birbirine ikram etmek ve herbiri ötekinin nefsinin okşamak ve kendi nefsinin tercih etmek olan, bir cihette ulvî bir hasletle iktisadî unuttular. Üç gecede iki buçuk okka balı bitirdiler. Ben gülererek dedim: "Sizi otuz kırk gün o bal ile tatlandıracaktım. Siz otuz günü üçe indirdiniz. Afiyet olsun!" dedim. Fakat ben, kendi o bir okka balımı iktisatla sarf ettim. Bütün Şâban ve Ramazan'da hem ben yedim, hem, lillâhilhamd, o kardeşlerimin her birisine iftar vaktinde birer kaşık (yani, büyükçe bir çay kaşığı ile) verip, mühim sevaba medar oldu.

Benim halimi görenler, o vaziyetimi belki hisset telâkki etmişlerdir. Öteki kardeşlerimin üç gecelik vaziyetlerini bir civanmertlik telâkki edebilirler. Fakat, hakikat noktasında, o zâhirî hisset altında ulvî bir izzet ve büyük bir bereket ve yüksek bir sevap gizlendiğini gördük. Ve o civanmertlik ve israf altında, eğer vazgeçilmeseydi, bir dilencilik ve gayrın eline tamahkârâne ve muntazırâne bakmak gibi, hissetten çok aşağı bir hâleti netice verirdi.

⁶ "Bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ'dır." (Zâriyât Sûresi, 51/58).

⁷ "Yeryüzünde kılmıdayan hiçbir canlı yoktur ki onun rızıkı Allah'a ait olmasın." (Hûd Sûresi, 11/6)

Altıncı Nükte

İktisat ve hissetin çok farkı var. Tevazu, nasıl ki ahlâk-ı seyyieden olan tezellülden mânen ayrı ve sureten benzer bir haslet-i memdûhadır. Ve vakar, nasıl ki kötü hasletlerden olan tekebbürden mânen ayrı ve sureten benzer bir haslet-i memdûhadır. Öyle de, ahlâk-ı âliye-i Peygamberiyeden olan ve belki **kâinattaki nizam-ı hikmet-i İlâhiyenin medarlarından olan iktisat ise**, sefillik ve bahillik ve tamahkârlık ve hırsın bir halitası olan hisset ile hiç münasebeti yok. Yalnız sureten bir benzeyiş var. Bu hakikati teyid eden bir vakıa:

Sahabenin Abâdile-i Seb'a-i meşhuresinden⁸ olan Abdullah ibni Ömer Hazretleri ki, Halife-i Resulullah olan Faruk-u Âzam Hazret-i Ömer'in (r.a.) en mühim ve büyük mahdumu ve Sahabe âlimlerinin içinde en mümtazlarından olan o zât-ı mübarek çarşı içinde, alışverişte, kırk paralık bir meseleden, iktisat için ve ticaretin medarı olan emniyet ve istikameti muhafaza için şiddetli münakaşa etmiş. Bir Sahabe ona bakmış. Rû-yi zeminin halife-i zîşânı olan Hazret-i Ömer'in mahdumunun kırk para için münakaşasını acip bir hisset tevehhüm ederek, o imamın arkasına düşüp, ahvâlini anlamak ister.

Baktı ki, Hazret-i Abdullah hane-i mübarekine girdi. Kapıda bir fakir adam gördü. Bir parça eğlendi, ayrıldı, gitti. Sonra hanesinin ikinci kapısından çıktı, diğer bir fakiri orada da gördü. Onun yanında da bir parça eğlendi, ayrıldı, gitti.

Uzaktan bakan o Sahabe merak etti. Gitti, o fakirlere sordu: "İmam sizin yanınızda durdu, ne yaptı?"

Her birisi dedi: "Bana bir altın verdi."

O Sahabe dedi: "Fesühânallah! Çarşı içinde kırk para için böyle münakaşa etsin de, sonra hanesinde iki yüz kuruşu kimseye sezdirmeden, kemâl-i rıza-yı nefisle versin!" diye düşündü. Gitti, Hazret-i Abdullah ibni Ömer'i gördü, dedi:

"Ya imam, bu müşkülümü hallet. Sen çarşıda böyle yaptın, hanende de şöyle yapmışsın."

Ona cevaben dedi ki: "Çarşıdaki vaziyet iktisattan ve kemâl-i akıldan ve alışverişin esası ve ruhu olan emniyetin, sadakatin muhafazasından gelmiş bir hâlettir, hisset değildir. Hanemdeki vaziyet, kalbin şefkatinden ve ruhun kemâlinden gelmiş bir hâlettir. Ne o hissettir ve ne de bu israftır."

İmam-ı Âzam, bu sırta bir işaret olarak **لَا إِسْرَافَ فِي الْخَيْرِ كَمَا لَا خَيْرَ فِي الْإِسْرَافِ** demiş. Yani, "Hayırda ve ihsanda-fakat müstehak olanlara-israf olmadığı gibi, israfta da hiçbir hayır yoktur."

Yedinci Nükte

İsraf, hırsı intaç eder. Hırs üç neticeyi verir:

BİRİNCİSİ: Kanaatsizliktir. Kanaatsizlik ise sa'ye, çalışmaya şevki kırar. Şükür yerine şekvâ ettirir, tembelliğe atar. Ve meşru, helâl, az malı⁹ terk edip, gayr-ı meşru, külfetsiz bir malı arar. Ve o yolda izzetini, belki haysiyetini feda eder.

⁸ Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde Abdullah ismiyle anılan 200 sahâbiden en meşhurları olan 7 Abdullah'tır ki bunlar: Abdullah İbni Abbâs, Abdullah İbni Ömer, Abdullah İbni Mes'ûd, Abdullah İbni Revâha, Abdullah İbni Selâm, Abdullah İbni Amr İbnü'l-Âs, Abdullah İbni Ebî Evfâ'dır (Allah hepsinden râzı olsun).

⁹ İktisâdsızlık yüzünden müstehlikler çoğalır, müstahsiller azalır. Herkes gözünü hükûmet kapısına diker. O vakit hayat -i içtimâiyenin medârı olan "sanat , ticaret, ziraat" tenakus eder. O millet de tedenni edip sukût eder, fakir düşer.

HİRSİN İKİNCİ NETİCESİ: **Haybet ve hasârettir.** Maksudunu kaçırmak ve istiskale mâruz kalıp teshilât ve muavenetten mahrum kalmak, hattâ **الْحَرِيمُ خَائِبٌ خَاسِرٌ** yani, "Hırs, hasâret ve muvaffakiyetsizliğin sebebidir" olan darbimesele mâsadak olur.

Hırs ve kanaatin tesirâtı, zîhayat âleminde gayet geniş bir düsturla cereyan ediyor. Ezcümle, rızka muhtaç ağaçların fitrî kanaatleri, onların rızkını onlara koşturduğu gibi, hayvânâtın hırsla meşakkat ve noksaniyet içinde rızka koşmaları, hırsın büyük zararını ve kanaatin azîm menfaatini gösterir.

Hem semiz balıkların vaziyet-i kanaatkârânesi, mükemmel rızıklarına medar olması ve tilki ve maymun gibi zeki hayvanların hırsla rızıkları peşinde dolaşmakla beraber kâfi derecede bulmamalarından cılız ve zayıf kalmaları, yine hırs ne derece sebab-i meşakkat ve kanaat ne derece medar-ı rahat olduğunu gösterir.

Belki o rızk-ı helâl, iktidar ve ihtiyar ile mâkûsen mütenasiptir. Çünkü, çocukların iktidar ve ihtiyarı geldikçe rızkî azalır, uzaklaşır, sakilleşir. **الْقِنَاعَةُ كَثْرًا لَا يَغْنَى** hadisinin sırrıyla, kanaat bir defîne-i hüsn-ü maişet ve rahat-ı hayattır. Hırs ise, bir maden-i hasâret ve sefalettir.

ÜÇÜNCÜ NETİCE: **Hırs, ihlâsı kırar, amel-i uhreviyeyi zedeler.** Çünkü, bir ehl-i takvânın hırsı varsa, teveccüh-ü nâsı ister. Teveccüh-ü nâsı mürâât eden, ihlâs-ı tâmmi bulamaz. Bu netice çok ehemmiyetli, çok câ-yı dikkattir.

Elhasıl, israf, kanaatsizliği intaç eder. Kanaatsizlik ise, çalışmanın şevkini kırar, tembelliğe atar, hayatından şekvâ kapısını açar, mütemadiyen şekvâ ettirir. Hem ihlâsı kırar, riyâ kapısını açar. Hem izzetini kırar, dilencilik yolunu gösterir.

İktisat ise, kanaati intaç eder. ¹⁰**عَزَّ مَنْ قَنِيعٌ دَلَّ مَنْ طَمِعَ** hadisin sırrıyla, kanaat, izzeti intaç eder. Hem sa'ye ve çalışmaya teşcî eder. Şevkini ziyadeleştirir, çalıştırır. Çünkü, meselâ bir gün çalıştı. Akşamda aldığı cüz'î bir ücrete kanaat sırrıyla, ikinci gün yine çalışır. Müsrif ise, kanaat etmediği için, ikinci gün daha çalışmaz. Çalışsa da şevksiz çalışır.

Hem iktisattan gelen kanaat, şükür kapısını açar, şekvâ kapısını kapatır. Hayatında daima şâkir olur. Hem kanaat vasıtasıyla insanlardan istiğnâ etmek cihetinde, teveccühlerini aramaz. İhlâs kapısı açılır, riyâ kapısı kapanır.

İslâm hükemasının Eflâtun'u ve hekimlerin şeyhi ve filozofların üstadı, dâhi-i meşhur Ebu Ali İbni Sina, yalnız tıp noktasında, **كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا** âyetini şöyle tefsir etmiş. Demiş:

**جَمَعْتُ الطَّبَّ فِي الْبَيْتَيْنِ جَمْعًا * وَ حُسْنُ الْقَوْلِ فِي قَصْرِ الْكَلَامِ
فَقَلَّلْتُ إِنْ أَكَلْتُ وَ بَعْدَ أَكْلِ * تَجَنَّبْتُ وَ الشِّفَاءُ فِي الْإِنْهِيصَامِ
وَ لَيْسَ عَلَى النَّفْسِ أَشَدُّ حَالًا * مِنْ إِذْخَالِ الطَّعَامِ عَلَى الطَّعَامِ**

Yani, “ilm-i tıbbî iki satırla topluyorum. Sözün güzelliği kısalığındadır. Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört beş saat kadar daha yeme. Şifa hazımdadır. Yani, kolayca hazmedeceğin miktarı ye, nefse ve mideye en ağır ve yorucu hal, taam taam üstüne yemektir.”

Dava Adanı

¹⁰ “Kanaat eden aziz olur; tamah eden zillete düşer.” (Bkz.: İbnü'l-Esîr, en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs 4/114)

Adanmış bir ruh, hiç kimseye el açmamalı, yüz suyu dökmemeli ve vaktinde geri verme imkânına sahip değilse başkalarından tek kuruş almamalıdır. Şayet, onun, günde üç defa yemek yemeye imkânı el vermiyorsa, iki öğünle iktifa etmeli; ona da gücü yetmiyorsa, bir defayla yetinmelidir. Hatta, icabında çocuklarını doyurmalı, kendisi yarı aç kalmalı, buna davası hatırına katlanmalı ve şartlar nasıl olursa olsun iffetini korumalıdır. Üç odalı kiralık bir evi bile kendisi için lüks kabul etmeli ve “İnsanlığın İftihar Tablosu’nun hane-i saadeti sadece bir odacıktan ibaretti; o münevver odacık öyle daracıktı ki, Peygamber Efendimiz namaz kılariken rahat secde edebilmesi için Hazreti Aişe’nin birazcık toparlanması gerekiyordu. Kâinatın Efendisi dahi öyle yaşamışken bu bize biraz fazla değil mi?” demelidir. Şayet, bütçesi müsait değilse ve hele zaruret de yoksa, araba sahibi olmamalı, gideceği yere yaya gitmeli veya toplu taşıma vasıtalarını kullanmalı.. hâsılı, ne yapıp etmeli, iffet ve istiğna ruhuyla yaşamasını bilmeli; kat’iyen lükse girmemeli, israfa düşmemeli ve asla yüce mefkuresine laf getirmemelidir.

Evet evet.. dava adamı yaşama zevki, hayat kaygısı, rahat tutkusu, lüks arayışı ve israf alışkanlığından fersah fersah uzak kalmalıdır. O, süt gibi duru, su gibi berrak ve toprak gibi mütevazı halini ömür boyu korumalıdır. Kendisinden öncekileri yiyip bitiren lüks, israf, debdebe ve ihtişam onun evinden içeri girememeli, hele gönlüne yol bulamamalı ve ona hükmedememelidir. O, asla tavanlardaki boya, zeminlerdeki cilâ, masalardaki ibrişim ve yataklardaki atlaslarla kadr ü kıymetini yüceltme, giyim-kuşamla beyan ve düşüncelerine ağırlık kazandırma, maddî debdebe ve ihtişamla dünya meftunlarına sempatik görünme peşinde olmamalı ve İslam’dan başka vesile-i izzet aramak suretiyle maskara durumuna düşmemelidir.

Özet:

- 1- İktisat, manevi bir şükürdür ve nimete karşı saygının ifadesidir.
- 2- Kâinatta büyük bir iktisat ruhu hâkimdir. Boşa giden bir şey yoktur.
- 3- Hırs, kanaatsizliği, ihlâssızlığı ve hüsrana uğramayı netice verir.
- 4- İktisat eden, bereket bulur ve geçim derdi çekmez.
- 5- İnsan, çok yememek, israf etmemek ve şükretmek şartıyla lezzetli şeyleri araştırabilir.
- 6- İktisat, sadece yeme içmede değil hayatın her alanında ve her konuda geçerlidir. Konuşmada iktisat, zamanı kullanmada iktisat, insanları istihdam etmede iktisat gibi.
- 7- Özellikle hizmet erleri, kanaat ve iktisada çok dikkat etmeli, hizmetlerine söz getirecek yaşama tarzlarından uzak durmalıdırlar.

İKTİSAT	
İKTİSAT RİSALESİ.....	1
HESABINI VEREBİLECEK MİSİN?.....	8
İZZET VESİLESİ VE ZİLLET SEBEBİ.....	9
ŞEYTANIN KARDEŞLİĞİ.....	10
ORTA YOL.....	10
TÜKETİM HASTALIĞI VE İKTİSATTAKI SIR.....	11
ADANMIŞ RUHLAR VE İKTİSAT-İSTİĞNA MESLEĞİ.....	12
BU DAİRENİN MÜTREFİNİ OLMAMALI!.....	14
HESABI SORULACAK NİMETLER.....	15
SORU: TARİHÎ HÂDİSELERİN TEKERRÜRÜ ZAVİYESİNDEN DÜNYADA CERAYAN EDEN OLAYLARA YAKLAŞTIĞIMIZDA KARŞIMIZA NASIL BİR TABLO ÇIKIYOR? LÜTFEDER MİSİNİZ?.....	17
ORUÇ, İKTİSADI ÖĞRETİR.....	17
NÜKTELER.....	17
AZ FAKAT ÖZ KONUŞABİLME.....	18

İktisat Risalesi

İktisat ve kanaate, israf ve tebzîre dairdir.

اَكْلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا

Şu âyet-i kerime, iktisada kat'î emir ve israftan nehy-i sarîh suretinde gayet mühim bir ders-i hikmet veriyor. Şu meselede Yedi Nükte var.

Birinci Nükte

Hâlık-ı Rahîm, nev-i beşere verdiği nimetlerin mukabilinde şükür istiyor. İsrâf ise şükre zıttır, nimete karşı hasâretli bir istihfaftır. İktisat ise, nimete karşı ticaretli bir ihtiramdır.

Evet, iktisat hem bir şükr-ü mânevî, hem nimetlerdeki rahmet-i İlâhiyeye karşı bir hürmet, hem kat'î bir surette sebab-i bereket, hem bedene perhiz gibi bir medar-ı sıhhat, hem mânevî dilencilik zilletinden kurtaracak bir sebab-i izzet, hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zâhiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebeptir. İsrâf ise, mezkûr hikmetlere muhalif olduğundan, vahîm neticeleri vardır.

İkinci Nükte

Fâtır-ı Hakîm, insanın vücudunu mükemmel bir saray suretinde ve muntazam bir şehir misalinde yaratmış. Ağızdaki kuvve-i zâikayı bir kapıcı, âsâb ve damarları telefon ve telgraf telleri gibi, kuvve-i zâike ile merkez-i vücuttaki mide ile bir medar-ı muhabereleleridir ki, ağza gelen maddeyi o damarlarla haber verir. Bedene, mideye lüzumu yoksa "Yasaktır" der, dışarı

¹ "Yiyin, için fakat israf etmeyin." (A'râf sûresi, 7/31)

atar. Bazan da, bedene menfaati olmamakla beraber, zararlı ve acı ise, hemen dışarı atar, yüzüne tükürür.

İşte, madem ağızdaki kuvve-i zâika bir kapıcıdır; mide, cesedin idaresi noktasında bir efendi ve bir hâkimdir. O saraya veyahut o şehre gelen ve sarayın hâkimine verilen hediye yüz derece kıymeti varsa, kapıcıya bahşiş nev'inden ancak beş derecesi muvafık olur, fazla olamaz. Tâ ki, kapıcı gururlanıp, baştan çıkıp, vazifeyi unutup, fazla bahşiş veren ihtilâlcileri saray dahiline sokmasın.

İşte, bu sırra binaen, şimdi iki lokma farz ediyoruz. Bir lokma, peynir ve yumurta gibi mugaddî maddeden hediye kırk para, diğer lokma en âlâ baklavadan on kuruş olsa;² bu iki lokma, ağza girmeden, beden itibarıyla farkları yoktur, müsavidirler. Boğazdan geçtikten sonra, ceset beslemesinde yine müsavidirler. Belki, bazan kırk paralık peynir daha iyi besler. Yalnız, ağızdaki kuvve-i zâikayı okşamak noktasında yarım dakika bir fark var. Yarım dakika hatırı için kırk paradan on kuruşa çıkmak ne kadar mânâsız ve zararlı bir israf olduğu kıyas edilsin.

Şimdi, saray hâkimine gelen hediye kırk para olmakla beraber, kapıcıya dokuz defa fazla bahşiş vermek, kapıcıyı baştan çıkarır. "Hâkim benim" der. Kim fazla bahşiş ve lezzet verse onu içeriye sokacak, ihtilâl verecek, yangın çıkaracak. "Aman, doktor gelsin, hararetimi teskin etsin, ateşimi söndürsün" dedirmeye mecbur edecek.

İşte, iktisat ve kanaat, hikmet-i İlâhiyeye tevfi-k-i harekettir; kuvve-i zâikayı kapıcı hükmünde tutup, ona göre bahşiş verir. İsrâf ise, o hikmete zıt hareket ettiği için çabuk tokat yer, mideyi karıştırır, iştihâ-yı hakikîyi kaybeder. Tenevvü-ü et'imededen gelen sun'î bir iştihâ-yı kâzibe ile yedirir, hazımsızlığa sebebiyet verir, hasta eder.

Üçüncü Nükte

Sabık İkinci Nüktede, "Kuvve-i zâika kapıcıdır" dedik. Evet, ehl-i gaflet ve ruhen terakki etmeyen ve şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir kapıcı hükmündedir. Onun telezzüzü hatırı için isrâfâta ve bir dereceden on derece fiyata çıkmamak gerektir.

Fakat, hakikî ehl-i şükürün ve ehl-i hakikatin ve ehl-i kalbin kuvve-i zâikası, Altıncı Sözdeki muvazenede beyan edildiği gibi, kuvve-i zâikası rahmet-i İlâhiyenin matbahlarına bir nâzır ve bir müfettiş hükmündedir. Ve o kuvve-i zâikada taamlar adedince mizancılarla nimet-i İlâhiyenin envânını tartmak ve tanımak, bir şükür-ü mânevî suretinde cesede, mideye haber vermektir. İşte, bu surette kuvve-i zâika yalnız maddî cesede bakmıyor. Belki kalbe,

² Bu iki lokma arasında, 10 kat fiat farkı olmaktadır.

ruha, akla dahi baktığı cihetle, midenin fevkinde hükmü var, makamı var. İsrâf etmemek şartıyla ve sırf vazife-i şükranîyeyi yerine getirmek ve envâ-ı niam-ı İlâhiyeyi hissedip tanımak kaydıyla ve meşru olmak ve zillet ve dilencilige vesile olmamak şartıyla, lezzetini takip edebilir. Ve o kuvve-i zâikayı taşıyan lisanı şükürde istimal etmek için leziz taamları tercih edebilir. Bu hakikate işaret eden bir hadise ve bir keramet-i Gavsîye:

Bir zaman, Hazret-i Gavs-ı Âzam (k.s.) Şeyh Geylânî'nin terbiyesinde, nazdar ve ihtiyare bir hanımın birtek evlâdı bulunuyormuş. O muhterem ihtiyare, gitmiş oğlunun hücreğine, bakıyor ki, oğlu bir parça kuru ve siyah ekmek yiyor. O riyazattan zaafiyetiyle, validesinin şefkatini celb etmiş. Ona acımış. Sonra Hazret-i Gavs'ın yanına şekvâ için gitmiş. Bakmış ki, Hazret-i Gavs, kızartılmış bir tavuk yiyor. Nazdarlığından demiş:

"Yâ Üstad! Benim oğlum açlıktan ölüyor; sen tavuk yersin!"

Hazret-i Gavs tavuğa demiş: "Kum biiznillâh! (Allah'ın izniyle kalk)" O pişmiş tavuğun kemikleri toplanıp tavuk olarak yemek kabından dışarı atıldığını, mutemet ve mevsuk çok zatlardan, Hazret-i Gavs gibi kerâmât-ı harikaya mazhariyeti dünyaca meşhur bir zâtın bir kerameti olarak, mânevî tevatürle nakledilmiş. Hazret-i Gavs demiş: "Ne vakit senin oğlun da bu dereceye gelirse, o zaman o da tavuk yesin."

İşte, Hazret-i Gavs'ın bu emrinin mânâsı şudur ki: Ne vakit senin oğlun da ruhu cesedine, kalbi nefesine, akli midesine hâkim olsa ve lezzeti şükür için istese, o vakit leziz şeyleri yiyebilir.

Dördüncü Nükte

"İktisat eden, maişetçe aile belâsını çekmez" (Ahmed İbni Hanbel, el-Müsned 1/447) meâlindeki لَا يَعْوَلُ مَنْ اقْتَصَدَ hadis-i şerifi sırrıyla, iktisat eden, maişetçe aile zahmet ve meşakkatini çok çekmez.

Evet, iktisat kat'î bir sebep-i bereket ve medar-ı hüsn-ü maişet olduğuna o kadar kat'î deliller var ki, had ve hesaba gelmez.³ Ezcümle, ben kendi şahsımda gördüğüm ve bana hizmet ve arkadaşlık eden zatlardan şahadetleriyle diyorum ki: İktisat vasıtasıyla bazan bire on bereket gördüm ve arkadaşlarım gördüler. Hattâ dokuz sene (şimdi otuz sene) evvel⁴ benimle beraber Burdur'a nefyedilen reislerden bir kısmı, parasızlıktan zillet ve sefaletle düşmemekliğim için, zekâtlarımı bana kabul ettirmeye çok çalıştılar. O zengin reislere dedim:

³ "Harcama yaparken tasarruflu davranmak, geçimin yarısıdır." (et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat 7/25)

⁴ Yani 1926 yılında.

"Gerçi param pek azdır. Fakat iktisadım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim." Mükerrer ve musırrâne tekliflerini reddettim.

Câ-yı dikkattir ki, iki sene sonra, bana zekâtlarını teklif edenlerin bir kısmı, iktisatsızlık yüzünden borçlandılar. Lillâhilhamd, onlardan yedi sene sonra, o az para, iktisat bereketiyle bana kâfi geldi, benim yüz suyumu döktürmedi, beni halklara arz-ı hâcete mecbur etmedi. Hayatımın bir düsturu olan "nâstan istiğnâ" mesleğini bozmadı.

Evet, iktisat etmeyen, zillete ve mânen dilencilige ve sefalete düşmeye namzettir. Bu zamanda isrâfâta medar olacak para çok pahalıdır. Mukabilinde bazan haysiyet, namus rüşvet alınıyor. Bazan mukaddesât-ı diniye mukabil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek, mânevî yüz lira zararla maddî yüz paralık bir mal alınır.

Eğer iktisat edip hâcât-ı zaruriyeye iktisar ve ihtisar ve hasretse, [إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ](#) sırıyla, [وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا](#) sarahatiyle, ummadığı tarzda, yaşayacak kadar rızkı bulacak. Çünkü şu âyet taahhüt ediyor.

Evet, rızık ikidir:

Biri hakikî rızıktır ki, onunla yaşayacak. Bu âyetin hükmü ile, o rızık taahhüd-ü Rabbânî altındadır. Beşerin sû-i ihtiyarı karışmazsa, o zarurî rızık herhalde bulabilir. Ne dinini, ne namusunu, ne izzetini feda etmeye mecbur olmaz.

İkincisi, rızık-ı mecazîdir ki, sû-i istimâlâtla hâcâtı gayr-ı zaruriye hâcât-ı zaruriye hükmüne geçip, görenek belâsıyla tiryaki olup, terk edemiyor. İşte bu rızık taahhüd-ü Rabbânî altında olmadığı için, bu rızık tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başka izzetini feda edip zilleti kabul etmek, bazan alçak insanların ayaklarını öpmek kadar mânen bir dilencilik vaziyetine düşmek, bazan hayat-ı ebediyesinin nuru olan mukaddesât-ı diniyesini feda etmek suretiyle o bereketsiz, menhus malı alır.

Hem bu fakr u zaruret zamanında, aç ve muhtaç olanların elemelerinden ehl-i vicdana rikkat-i cinsiye vasıtasıyla gelen teellüm, o gayr-ı meşru bir surette kazandığı parayla aldığı lezzeti, vicdanı varsa acılaştırıyor. Böyle acip bir zamanda, şüpheli mallarda, zaruret derecesinde iktifa etmek lâzımdır. Çünkü [لِنَّ الصَّرُورَةَ تُقَدَّرُ بِقَدْرِهَا](#) sırıyla, haram maldan, mecburiyetle zaruret derecesini alabilir, fazlasını alamaz. Evet, muztar adam, murdar etten tok

⁵ "Bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ'dır." (Zâriyât sûresi, 51/58).

⁶ "Yeryüzünde kimildayan hiçbir canlı yoktur ki onun rızıkı Allah'a ait olmasın." (Hûd sûresi, 11/6)

⁷ "Zarûretler, ancak miktarı kadar takdir olunur." (Bkz.: Mecelle s.12, madde: 22)

oluncaya kadar yiyemez. Belki ölmeyecek kadar yiyebilir. Hem, yüz aç adamın huzurunda kemâl-i lezzetle fazla yenilmez.

İktisat, sebep-i izzet ve kemal olduğuna delâlet eden bir vakıa:

Bir zaman, dünyaca sehâvetle meşhur Hâtem-i Tâî, mühim bir ziyafet veriyor. Misafirlerine gayet fazla hediyeler verdiği vakit, çölde gezmeye çıkıyor. Bakar ki, bir ihtiyar fakir adam, bir yük dikenli çalı ve gevenleri beline yüklemiş, cesedine batıyor, kanatıyor. Hâtem ona dedi:

"Hâtem-i Tâî, hediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git; beş kuruşluk çalı yüküne bedel beş yüz kuruş alırsın."

O muktesit ihtiyar demiş ki: "Ben bu dikenli yükümü izzetimle çekerim, kaldırım; Hâtem-i Tâî'nin minnetini almam."

Sonra Hâtem-i Tâî'den sormuşlar: "Sen kendinden daha civanmert, aziz kimi bulmuşsun?"

Demiş: "İşte o sahrâda rast geldiğim o muktesit ihtiyarı benden daha aziz, daha yüksek, daha civanmert gördüm."

Beşinci Nükte

Cenâb-ı Hak, kemâl-i kereminden, en fakir adama en zengin adam gibi ve gedâya, yani fakire, padişah gibi, lezzet-i nimetini ihsas ettiriyor. Evet, bir fakirin, kuru bir parça siyah ekmekten açlık ve iktisat vasıtasıyla aldığı lezzet, bir padişahın ve bir zenginin israftan gelen usanç ve iştahsızlıkla yediği en âlâ baklavadan aldığı lezzetten daha ziyade lezzetlidir.

Câ-yı hayrettir ki, bazı müsrif ve mübezzir insanlar, böyle iktisatçıları hisset ile itham ediyorlar. Hâşâ! İktisat, izzet ve cömertliktir. Hisset ve zillet, ehl-i israf ve tebzîrin zâhirî merdâne keyfiyetlerinin içyüzüdür. Bu hakikati teyid eden, bu risalenin telifi senesinde Isparta'da hücremde cereyan eden bir vakıa var. Şöyle ki:

Kaideme ve düstur-u hayatıma muhalif bir surette, bir talebem iki buçuk okkaya yakın bir balı, bana hediye kabul ettirmeye ısrar etti. Ne kadar kaidemi ileri sürdüm, kanmadı. Bilmecburiye, yanımdaki üç kardeşime yedirmek ve Şâbân-ı Şerif ve Ramazan'da o baldan iktisatla otuz kırk gün üç adam yesin ve getiren de sevap kazansın ve kendileri de tatlısız kalmasın diyerek, "Alınız" dedim. Bir okka bal da benim vardı. O üç arkadaşım, gerçi müstakim ve iktisadı takdir edenlerdendi. Fakat, her ne ise, birbirine ikram etmek ve herbiri ötekinin nefsinin okşamak ve kendi nefesine tercih etmek olan, bir cihette ulvî bir hasletle

iktisadı unuttular. Üç gecede iki buçuk okka balı bitirdiler. Ben gülerek dedim: "Sizi otuz kırk gün o bal ile tatlandıracaktım. Siz otuz günü üçe indirdiniz. Afiyet olsun!" dedim. Fakat ben, kendi o bir okka balımı iktisatla sarf ettim. Bütün Şâban ve Ramazan'da hem ben yedim, hem, lillâhilhamd, o kardeşlerimin herbirisine iftar vaktinde birer kaşık (yani, büyükçe bir çay kaşığı ile) verip, mühim sevaba medar oldu.

Benim halimi görenler, o vaziyetimi belki hisset telâkki etmişlerdir. Öteki kardeşlerimin üç gecelik vaziyetlerini bir civanmertlik telâkki edebilirler. Fakat, hakikat noktasında, o zâhirî hisset altında ulvî bir izzet ve büyük bir bereket ve yüksek bir sevap gizlendiğini gördük. Ve o civanmertlik ve israf altında, eğer vazgeçilmeseydi, bir dilencilik ve gayrın eline tamahkârâne ve muntazırâne bakmak gibi, hissetten çok aşağı bir hâleti netice verirdi.

Altıncı Nükte

İktisat ve hissetin çok farkı var. Tevazu, nasıl ki ahlâk-ı seyyieden olan tezellülden mânen ayrı ve sureten benzer bir haslet-i memdûhadır. Ve vakar, nasıl ki kötü hasletlerden olan tekebbürden mânen ayrı ve sureten benzer bir haslet-i memdûhadır. Öyle de, ahlâk-ı âliye-i Peygamberiyeden olan ve belki kâinattaki nizam-ı hikmet-i İlâhiyenin medarlarından olan iktisat ise, sefillik ve bahillik ve tamahkârlık ve hırsın bir halitası olan hisset ile hiç münasebeti yok. Yalnız sureten bir benzeyiş var. Bu hakikati teyid eden bir vakıa:

Sahabenin Abâdile-i Seb'a-i meşhuresinden⁸ olan Abdullah ibni Ömer Hazretleri ki, Halife-i Resulullah olan Faruk-u Âzam Hazret-i Ömer'in (r.a.) en mühim ve büyük mahdumu ve Sahabe âlimlerinin içinde en mümtazlarından olan o zât-ı mübarek çarşı içinde, alışverişte, kırk paralık bir meseleden, iktisat için ve ticaretin medarı olan emniyet ve istikameti muhafaza için şiddetli münakaşa etmiş. Bir Sahabe ona bakmış. Rû-yi zeminin halife-i zîşânı olan Hazret-i Ömer'in mahdumunun kırk para için münakaşasını acip bir hisset tevehhüm ederek, o imamın arkasına düşüp, ahvâlini anlamak ister.

Baktı ki, Hazret-i Abdullah hane-i mübarekine girdi. Kapıda bir fakir adam gördü. Bir parça eğlendi, ayrıldı, gitti. Sonra hanesinin ikinci kapısından çıktı, diğer bir fakiri orada da gördü. Onun yanında da bir parça eğlendi, ayrıldı, gitti.

⁸ Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde Abdullah ismiyle anılan 200 sahâbiden en meşhurları olan 7 Abdullah'tır ki bunlar: Abdullah İbni Abbâs, Abdullah İbni Ömer, Abdullah İbni Mes'ûd, Abdullah İbni Revâha, Abdullah İbni Selâm, Abdullah İbni Amr İbnü'l-Âs, Abdullah İbni Ebî Evfâ'dır (Allah hepsinden râzı olsun).

Uzaktan bakan o Sahabe merak etti. Gitti, o fakirlere sordu: "İmam sizin yanınızda durdu, ne yaptı?"

Herbirisi dedi: "Bana bir altın verdi."

O Sahabe dedi: "Fesübhânullah! Çarşı içinde kırk para için böyle münakaşa etsin de, sonra hanesinde iki yüz kuruşu kimseye sezdirmeden, kemâl-i rıza-yı nefisle versin!" diye düşündü. Gitti, Hazret-i Abdullah ibni Ömer'i gördü, dedi:

"Ya imam, bu müşkülümü hallet. Sen çarşıda böyle yaptın, hanende de şöyle yapmışsın."

Ona cevaben dedi ki: "Çarşıdaki vaziyet iktisattan ve kemâl-i akıldan ve alışverişin esası ve ruhu olan emniyetin, sadakatin muhafazasından gelmiş bir hâlettir, hisset değildir. Hanemdeki vaziyet, kalbin şefkatinden ve ruhun kemâlinden gelmiş bir hâlettir. Ne o hissettir ve ne de bu israftır."

İmam-ı Âzam, bu sırta bir işaret olarak *لَا إِسْرَافَ فِي الْخَيْرِ كَمَا لَا خَيْرَ فِي الْإِسْرَافِ* demiş. Yani, "Hayırda ve ihsanda-fakat müstehak olanlara-israf olmadığı gibi, israfta da hiçbir hayır yoktur."

Yedinci Nükte

İsraf, hırsı intaç eder. Hırs üç neticeyi verir:

BİRİNCİSİ: Kanaatsizliktir. Kanaatsizlik ise sa'ye, çalışmaya şevki kırar. Şükür yerine şekvâ ettirir, tembelliğe atar. Ve meşru, helâl, az malı ^{HASIYE¹⁹} terk edip, gayr-ı meşru, külfetsiz bir malı arar. Ve o yolda izzetini, belki haysiyetini feda eder.

HIRSİN İKİNCİ NETİCESİ: Haybet ve hasârettir. Maksudunu kaçırmak ve istiskale mâruz kalıp teshilât ve muavenetten mahrum kalmak, hattâ *الْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ* yani, "Hırs, hasâret ve muvaffakiyetsizliğin sebebidir" olan darbimesele mâsadak olur.

Hırs ve kanaatin tesirâtı, zîhayat âleminde gayet geniş bir düsturla cereyan ediyor. Ezcümle, rızka muhtaç ağaçların fitrî kanaatleri, onların rızkını onlara koşturduğu gibi, hayvânâtın hırsla meşakkat ve noksaniyet içinde rızka koşmaları, hırsın büyük zararını ve kanaatin azîm menfaatini gösterir.

⁹ İktisâdsızlık yüzünden müstehlikler çoğalır, müstahsiller azalır. Herkes gözünü hükûmet kapısına diker. O vakit hayat -ı içtimâiyenin medârı olan "sanat , ticaret, ziraat" tenakus eder. O millet de tedenni edip sukût eder, fakir düşer.

Hem zayıf umum yavruların lisan-ı halleriyle kanaatleri, süt gibi lâtif bir gıdanın, ummadığı bir yerden onlara akması ve canavarların hırsla noksan ve mülevves rızıklarına saldırması, dâvâmızı parlak bir surette ispat ediyor.

Hem semiz balıkların vaziyet-i kanaatkârânesi, mükemmel rızıklarına medar olması ve tilki ve maymun gibi zeki hayvanların hırsla rızıkları peşinde dolaşmakla beraber kâfi derecede bulmamalarından cılız ve zayıf kalmaları, yine hırs ne derece sebab-i meşakkat ve kanaat ne derece medar-ı rahat olduğunu gösterir.

Hem Yahudi milleti hırs ile, ribâ ile, hile dolabı ile rızıklarını zilletli ve sefaletli, gayr-ı meşru ve ancak yaşayacak kadar rızıklarını bulması ve sahrânişinlerin, yani bedevîlerin, kanaatkârâne vaziyetleri, izzetle yaşaması ve kâfi rızık bulması, yine mezkûr dâvâmızı kat'î ispat eder.

Hem çok âlimlerin [HASIYE 2](#) ve ediplerin [HASIYE 3](#) zekâvetlerinin verdiği bir hırs sebebiyle fakr-ı hale düşmeleri ve çok aptal ve iktidarsızların, fitrî kanaatkârâne vaziyetleriyle zenginleşmeleri kat'î bir surette ispat eder ki, rızık-ı helâl, acz ve iftikara göre gelir, iktidar ve ihtiyar ile değil.

Belki o rızık-ı helâl, iktidar ve ihtiyar ile mâkûsen mütenasiptir. Çünkü, çocukların iktidar ve ihtiyarı geldikçe rızık azalır, uzaklaşır, sakilleşir. **الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى** hadisinin sırrıyla, kanaat bir define-i hüsn-ü maişet ve rahat-ı hayattır. Hırs ise, bir maden-i hasâret ve sefalettir.

ÜÇÜNCÜ NETİCE: Hırs, ihlâsı kırar, amel-i uhreviyeyi zedeler. Çünkü, bir ehl-i takvânın hırsı varsa, teveccüh-ü nâsı ister. Teveccüh-ü nâsı mürâât eden, ihlâs-ı tâmmı bulamaz. Bu netice çok ehemmiyetli, çok câ-yı dikkattir.

Elhasıl, israf, kanaatsizliği intaç eder. Kanaatsizlik ise, çalışmanın şevkini kırar, tembelliğe atar, hayatından şevvâ kapısını açar, mütemediyen şevvâ ettirir. [HASIYE 4](#) Hem ihlâsı kırar, riyâ kapısını açar. Hem izzetini kırar, dilencilik yolunu gösterir.

İktisat ise, kanaati intaç eder.

¹⁰ **عَزَّ مَنْ قَنَعَ ذَلَّ مَنْ طَمَعَ** hadisin sırrıyla, kanaat, izzeti intaç eder. Hem sa'ye ve çalışmaya teşcî eder. Şevkini ziyadeleştirir, çalıştırır. Çünkü, meselâ bir gün çalıştı. Akşamda aldığı cüz'î bir ücrete kanaat sırrıyla, ikinci gün yine çalışır. Müsrif ise, kanaat etmediği için, ikinci gün daha çalışmaz. Çalışsa da şevksiz çalışır.

¹⁰ “Kanaat eden aziz olur; tamah eden zillete düşer.” (Bkz.: İbnü'l-Esîr, en-Nihâye fi ğarîbi'l-hadîs 4/114)

Hem iktisattan gelen kanaat, şükür kapısını açar, şevkâ kapısını kapatır. Hayatında daima şâkir olur. Hem kanaat vasıtasıyla insanlardan istiğnâ etmek cihetinde, teveccühlerini aramaz. İhlâs kapısı açılır, riyâ kapısı kapanır.

İktisatsızlık ve israfın dehşetli zararlarını geniş bir dairede müşahede ettim. Şöyle ki:

Ben, dokuz sene evvel mübarek bir şehre geldim. Kış münasebetiyle o şehrin menâbi-i servetini göremedim. Allah rahmet etsin, oranın müftüsü birkaç defa bana dedi: "Ahalimiz fakirdir." Bu söz benim rikkatime dokundu. Beş altı sene sonraya kadar, daima o şehir ahalisine acıyordum.

Sekiz sene sonra yazın yine o şehre geldim. Bağlarına baktım. Merhum müftünün sözü hatırıma geldi. "Fesübhânallah," dedim. "Bu bağların mahsulâtı, şehrin hâcetinin pek fevkindedir. Bu şehir ahalisi pek çok zengin olmak lâzım gelir." Hayret ettim. Beni aldatmayan ve hakikatlerin derkinde bir rehberim olan bir hatıra-i hakikatle anladım: İktisatsızlık ve israf yüzünden bereket kalkmış ki, o kadar menâbi-i servetle beraber, o merhum müftü "Ahalimiz fakirdir" diyordu. Evet, zekât vermek ve iktisat etmek, malda bittecrübe sebep-i bereket olduğu gibi, israf etmekle zekât vermemek, sebep-i ref-i bereket olduğuna hadsiz vakıat vardır.

İslâm hükemasının Eflâtun'u ve hekimlerin şeyhi ve filozofların üstadı, dâhi-i meşhur Ebu Ali ibni Sina, yalnız tıp noktasında, *كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا*, âyetini şöyle tefsir etmiş. Demiş: *جَمَعْتُ الطَّبَّ فِي الْبَيْتَيْنِ جَمْعًا وَ حُسْنُ الْقَوْلِ فِي قَصْرِ الْكَلَامِ فَقُلُّ إِنِّ أَكَلْتُ وَ بَعْدَ أَكْلِ تَجَنَّبَ وَ الشِّفَاءُ فِي الْإِنْهِيصَامِ وَ لَيْسَ عَلَى النَّفْسِ أَشَدُّ حَالًا مِنْ إِدْخَالِ الطَّعَامِ عَلَى الطَّعَامِ*

Yani, "ilm-i tıbbî iki satırla topluyorum. Sözün güzelliği kısalığındadır. Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört beş saat kadar daha yeme. Şifa hazımdadır. Yani, kolayca hazmedeceğin miktarı ye, nefse ve mideye en ağır ve yorucu hal, taam taam üstüne yemekdir."^{HAŞİYE 511}

Câ-yı hayret ve medar-ı ibret bir tevafuk:

İktisat Risalesini, üçü acemî olarak, beş altı ayrı ayrı müstensih, ayrı ayrı yerde, ayrı ayrı nüshadan yazıp, birbirinden uzak, hatları birbirinden ayrı, hiç elifleri düşünmeyerek yazdıkları herbir nüshanın elif'leri, duasız 51, dua ile beraber 53'te tevafuk etmekle beraber, İktisat Risalesinin tarih-i telif ve istinsahı olan Rûmîce 51 ve Arabî 53 tarihinde tevafuku ise,

¹¹ Yani, vücuda en muzır, dört-beş saat fâsıla vermeden yemek yemek veyahut telezüz için mütenevvi yemekleri birbiri üstüne mideye doldurmaktır.

şüphesiz tesadüf olamaz. İktisattaki bereketin keramet derecesine çıktığına bir işarettir. Ve bu seneye "Sene-i İktisat" tesmiyesi lâyıktır.

Evet, zaman, iki sene sonra bu keramet-i iktisadiyeyi, İkinci Harb-i Umumiye her taraftaki açlık ve tahribat ve israfatla ve nev-i beşer ve herkes iktisada mecbur olmasıyla ispat etti.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Hesabını Verebilecek misin?

İzzet Vesilesi ve Zillet Sebebi.....	1
Şeytanın Kardeşliği.....	2
Orta Yol.....	2
Tüketim Hastalığı ve İktisattaki Sır.....	3
Adanmış Ruhlar ve İktisat-İstiğna Mesleği.....	4
Bu Dairenin Mütrefini Olmamalı!.....	6
Hesabı Sorulacak Nimetler.....	7

Soru: Yiyecek-ıçecek, giyim-kuşam, ev, araba ve döşemelik eşya gibi ihtiyaçlarımızı karşılarken iktisat sınırını aşmamamız, israfa kaçmamamız ve dolayısıyla ind-i ilâhîde mesul olmamamız için hangi hususlara dikkat etmeliyiz?

Cevap: İktisat; haddi aşmamak, aşırı gitmemek, gereğinden az veya çok harcamaktan kaçınmak, itidal ile hareket etmek ve orta yolu tutmak manalarına gelmektedir. İktisadın zıddı israftır. İsrâf ise; lüzumsuz yere harcamak, istihlâkta (tüketimde) aşırı gitmek, gereğinden fazla yiyip içmek ve Cenâb-ı Hakk'ın lutfettiği nimetleri boş yere sarfetmek demektir.

İzzet Vesilesi ve Zillet Sebebi

İslamiyet, hem yeme-içme, giyim-kuşam, araba, ev ve eşya gibi maddî ihtiyaçları karşılarken hem de ihsan-ı ilahî olarak verilen her türlü rızıktan istifade ederken aşırılıktan kaçınmayı ve orta yoldan ayrılmamayı emretmiş; savurganlık hastalığından, şatafat tutkusundan ve lüks arayışından kaynaklanan israfın her çeşidini yasaklamıştır.

İktisat, her şeyden önce manevî bir şükürdür; çünkü muktesid insan, Mün'im-i Hakiki'ye ve dolayısıyla O'nun verdiği nimetlere karşı hürmet hisleriyle dolar, onların ardındaki rahmet-i İlâhiyeyi daha iyi kavrar; Rezzak-ı Hakiki'yi bilmenin hasıl ettiği ulvî duygular sayesinde nimetlerden daha derin lezzet duyar; kendisine bahşedilen o kıymetli hediyeleri boşa harcamaktan kaçınır, onları ihtiyaç miktarınca kullanır. Böylece, hem bir manada bedenine kesintisiz perhiz yaptırdığı ve itidal üzere yaşadığı için hep sıhhatli kalır, hem başkalarının eline bakma zilletinden kurtulup izzetini korur, hem de bu manevî şükrüne bir mükafat olarak, hakkında bir bereket vesilesine dönüşen iktisat sayesinde, ziyade nimetlere kavuşur.

İsraf ise, nimetlere ve onları gönderene karşı saygısızlık olduğu gibi, kanaatsizlik, hırs ve zillet misillü marazların da menşeidir. Zira, müsrif adam, ilahî takdire ve alın teriyle elde ettiğine razı olmaz, sürekli daha fazlasını ister; hiç şükretmez, daima şekvâda bulunur; helal rızkını az bulur, gayr-ı meşru olup olmadığına aldırmadan daha külfetsiz ve daha çok kazancın peşine düşer, hatta o yolda izzet ve haysiyetini dahi feda eder. Bu itibarla, iktisat, nimetlerin artarak devam etmesinin ve izzetle yaşamının önemli bir vesilesi olduğu gibi, israf da bereketin kesilmesinin ve zillete düşmenin mühim bir sebebidir.

Şeytanın Kardeşliği

İktisat eden insan, Allah'ın hoşnutluğuna ve Hak dostluğuna yürüyen bahtiyar bir kuldur; müsrif kimse ise, israf yolunda sadece İblis'in arkadaşlığını bulur, şeytanlara kardeş olur. Nitekim, “Yakınlarına, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver, ama sakın saçıp savurma. Çünkü savurganlar şeytanların kardeşleri olmuşlardır. Şeytan ise Rabbine karşı pek nankördür.” (İsrâ, 17/26-27) mealindeki ayet-i kerime bu hakikati ifade etmektedir.

Evet, Kur'an-ı Kerim saçıp savurmayı yasaklamakta ve savurganlığı şeytanî bir sıfat olarak anlatmaktadır. Saçıp-savurmanın az ya da çok harcama ile değil, harcamanın yapıldığı yerle alâkası vardır; bu açıdan, saçıp savurmadan maksat, “doğru olmayan yerlere harcamada bulunmak”tır. İslam alimlerine göre, bir insan bütün malını-mülkünü Allah yolunda infak etse de savurganlık yapmış sayılmaz; fakat, gayr-ı meşru bir iş için sadece birkaç kuruş da harcansa yine “saçıp savurmuş” kabul edilir.

Nasıl ki, şeytan onca nimeti görmezlikten gelmiş, şükürle mukabelede bulunacağına hep şikayet etmiş, hakkına razı olmayıp büyük bir hırsla daha fazlasını istemiş ve bütün ilahî ihsanları sûiistimal ederek haddini bütün bütün aşmıştır; işte savurgan kimseler de, nankörlüklerinden dolayı mazhar oldukları nimetleri küçümsemekte, onlara şükürle değil de

şekvâ ile mukabele etmekte, kıymetini bilemedikleri nimetleri gayr-i meşru ve faydasız işler için rahatça saçıp-savurmakta ve dolayısıyla küfran-ı nimet, nankörlük, haddi aşma ve israf çizgisinde İblis'e yoldaş, şeytanlara kardeş olmaktadırlar.

Orta Yol

Oysa, İslam savurganlıkla eli sıkılık arasında bir orta yol göstermiş, nimetlerin kadrini bilip onlara şükürle mukabele etmek gerektiğini belirtmiş ve şükrün esasını da “insana bahşedilen duygu, düşünce, âzâ ve cevârihi yaratılış gayeleri istikametinde kullanmak” şeklinde tarif etmiştir. Bu itibarla, inanan insanlar, bir taraftan saçıp savurmaktan uzak kalmalı, diğer yandan da, asla cimri olmamalı; israftan kaçınmalı ama Hak yolunda infakta bulunmaya da can atmalı ve kendilerine bahşedilen bütün nimetleri Cenâb-ı Hakk'ın rızasına ulaşmak için birer vesile olarak kullanmalıdırlar.

Kur'an-ı Kerim, işte bu orta yola ve müstakim çizgiye işaret etmiş; “Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma ki herkes tarafından ayıplanan, kaybettiklerine hasret çeken bir hale düşmeysin.” (İsrâ, 17/29) buyurmuştur. Ayrıca, “Rahman'ın o has kulları, harcamalarında ne israf eder, ne de eli sıkı davranırlar; bu ikisinin arasında bir denge tuttururlar.” (Furkan, 25/67) diyerek seçkin kulların bu önemli vafına vurguda bulunmuştur.

Baştan beri ima edildiği üzere, israf kavramını sadece yiyecek-içecek, mal-mülk ve maddî imkanlarla alâkalı olarak düşünmemek gerekir. İsrafın çerçevesini daha geniş tutmak ve maddî-manevî her türlü nimetin yaratılış gayesine ters kullanılmasını ve boşu boşuna harcanmasını savurganlık olarak değerlendirmek icap eder. Dolayısıyla, giyim-kuşamda, içinde oturulan binada ve evin tefrişinde olduğu gibi, zaman ve sağlık misillü nimetlerin kadrinin bilinmeyişiinde de israf söz konusudur.

Evet, gereksiz olarak musluktan akıtılan su, ihtiyaç fazlası yakılan elektrik israf olduğu gibi, zamanı boşa harcamak ve sağlığı bozacak davranışlara dalmak da israftır. Bir insanın yarım kırba su ile abdest alması mümkünken, lavaboda musluğu sonuna kadar açıp iki kırbalık su kullanması nasıl israfsa, altı saatlik uyku ile dinlenebilecekken sekiz saat uyuması da aynı şekilde israftır. İslam, israfa girmeme hususunda çok hassas davranılmasını istemiş, denizin kenarında abdest alırken dahi gereğinden fazla su kullanmamayı tavsiye etmiştir.

İktisat ve israf konusunun ferdî ve içtimaî hayattaki ehemmiyetine binâen, Nur Müellifi, “Yiyin, için, fakat israf etmeyin.” (A'râf, 7/31) mealindeki âyet-i kerimeyi serlevha yaparak “İktisad Risalesi” adlı eserini yazmış; sadece bu ayetin dahi iktisadın kat'î olarak emredildiğine ve israfın da kesinlikle yasaklandığına delil olarak yeteceğini belirterek, ondan

gayet mühim hikmetler çıkarıp serdetmiştir. Hususiyle günümüzde, iffet ve haysiyetle yaşamak isteyen herkesin belli aralıklarla İktisad Risalesi gibi hikmet derslerini okuyup iktisadın lüzumunu ve esaslarını bir kere daha mütalaa etmesi şarttır.

Tüketim Hastalığı ve İktisattaki Sır

Evet, özellikle içinde yaşadığımız zaman diliminde iktisat etmeyen kimselerin, zillete, manen dilencilige ve sefaletle düşmeleri kaçınılmazdır. Bugün israf, toplumun hemen her kesiminde büyük bir felaket halini almıştır. Çünkü, lüks sayılabilecek pek çok eşya artık zaruri ihtiyaç maddesi telakki edilmektedir. Öyle ki medeniyet, bedeviyete nispeten adeta hayatı birkaç kat ağırlaştırmış, insanı el emeği ve alın teriyle kazanıp helal çizgide yaşayamaz hale getirmiştir. Büyük şehirde meskun bir insanın, orta halli bir gelire iâşesini karşılayabilmesine neredeyse imkan yoktur. Zira, ihtiyaç kabul edilen maddelerin listesi o kadar uzayıp gitmektedir ki, iktisadı esas almayan, iffet ve izzetini koruma kararlılığında olmayan kimseler, çoluk çocuğu memnun edebilmek için çalıp çırpılmaktan, meşru olmayan işler yapmaktan ve iç içe fenalıklara girmekten başka çarelerinin kalmadığına inanabilmektedirler.

Maalesef, şimdilerde, reklam vasıtasıyla iyice azgınlaştırılan tüketim hastalığı dar gelirli kimselere de sirayet etmiştir ve artık çeşitli hırsızlıklar, rüşvetler, spekülasyonlar, iğfaller, kaçakçılıklar ve aldatmalar ortalığı kasıp kavurmaktadır. Dahası, bu zamanda lüks ve israfı besleyen para pek pahalıdır. Birinci sınıf hayata nâil olma düşüncesindeki kimseler, çoğu zaman haksız ve külfetsiz çok kazanç elde etme mukabilinde izzet, haysiyet, namus ve iffetlerini rüşvet olarak vermektedirler. Hatta, dinin mukaddes saydığı nice değeri dünya menfaatlerine peşkeş çekmektedirler.

Halbuki, Rasûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz “İktisat eden, ailesini geçindirme hususunda darlık çekmez.” mealindeki hadis-i şerifiyle, helal kazançla ve insan haysiyetine yakışır bir şekilde aile fertlerine bakmanın sırrı olarak iktisat yolunu göstermiştir. Gerçekten de, insan yeme-içmesinde, giyim-kuşamında, ev ve eşya hususunda Ashâb-ı Kirâm efendilerimizin hayat tarzını örnek alsın, onlara ittibaen mütevazı ve sade bir gidişat tutursa, lüks ve fantezilerden uzak kalsa, buna birden bire muvaffak olamasa bile, yavaş yavaş öyle bir hayatı tesis etmeye çalışsa ve aile efradını da bu anlayışa göre yaşamaya alıştırsa, Allah'ın izniyle o, mutlaka iktisadın bereketini görecek, çok az bir iâşe ile yetinmesini bilecek ve asla helal dairenin dışına çıkmayacak, böylece kimseye el açmayan aziz bir insan olarak hayatını devam ettirecek ve belki pek çoklarına da bu mevzuda hüsn-ü misal teşkil ederek, onları da zillet ve sefaletten kurtaracaktır.

Adanmış Ruhlar ve İktisat-İstiğna Mesleği

Bilhassa hizmet-i imaniye ve Kur'aniyede bulunan insanlar, mutlaka kendilerini iktisada alıştırmak zorundadırlar. Aksi halde, itibarlarını yitirme, güven kredilerini kaybetme ve davalarına laf getirme ihtimalleriyle karşı karşıya kalırlar. Oysa, itibar ve güven, hizmet erleri için en geçerli akçe ve en büyük sermayedir. Güvenilirliğini yitirmiş bir mü'min, irşad vazifesini yaparken kendisine lazım olan bütün sermayesini kaybetmiş demektir.

Bundan dolayı, adanmış bir ruh, hiç kimseye el açmamalı, yüz suyu dökmemeli ve vaktinde geri verme imkanına sahip değilse başkalarından tek kuruş almamalıdır. Şayet, onun, günde üç defa yemek yemeye imkanı el vermiyorsa, iki öğünle iktifa etmeli; ona da gücü yetmiyorsa, bir defayla yetinmelidir. Hatta, icabında çocuklarını doyurmalı, kendisi yarı aç kalmalı, buna davası hatırına katlanmalı ve şartlar nasıl olursa olsun iffetini korumalıdır. Üç odalı kiralık bir evi bile kendisi için lüks kabul etmeli ve "İnsanlığın İftihar Tablosu'nun hane-i saadeti sadece bir odacıktan ibaretti; o münevver odacık öyle daracıktı ki, Peygamber Efendimiz namaz kılarken rahat secde edebilmesi için Hazreti Aişe'nin birazcık toparlanması gerekiyordu. Kâinatın Efendisi dahi öyle yaşamışken bu bize biraz fazla değil mi?" demelidir. Şayet, bütçesi müsait değilse ve hele zaruret de yoksa, araba sahibi olmamalı, gideceği yere yaya gitmeli veya toplu taşıma vasıtalarını kullanmalı.. hâsılı, ne yapıp etmeli, iffet ve istiğna ruhuyla yaşamasını bilmeli; kat'iyen lükse girmemeli, israfa düşmemeli ve asla yüce mefkuresine laf getirmemelidir.

Evet evet.. dava adamı yaşama zevki, hayat kaygısı, rahat tutkusu, lüks arayışı ve israf alışkanlığından fersah fersah uzak kalmalıdır. O, süt gibi duru, su gibi berrak ve toprak gibi mütevazı halini ömür boyu korumalıdır. Kendisinden öncekileri yiyip bitiren lüks, israf, debdebe ve ihtişam onun evinden içeri girememeli, hele gönlüne yol bulamamalı ve ona hükmedememelidir. O, asla tavanlardaki boya, zeminlerdeki cilâ, masalardaki ibrişim ve yataklardaki atlaslarla kadr ü kıymetini yüceltme, giyim-kuşamla beyan ve düşüncelerine ağırlık kazandırma, maddî debdebe ve ihtişamla dünya meftunlarına sempatik görünme peşinde olmamalı ve İslam'dan başka vesile-i izzet aramak suretiyle maskara durumuna düşmemelidir.

Unutulmamalıdır ki, mü'minler şekil ve düşünce değiştirmekle, kılık-kıyafet ve hayat tarzı açısından başkalarına benzemekle diğer kültürlerin temsilcilerine karşı asla şirin görünemezler; böyle yapmakla, sadece ruhlarını ipotek etmiş ve kalblerini de öldürmüş olurlar. Davranışlarındaki oynaklık, düşüncelerindeki renksizlik ve hayatlarındaki fantezilerle başkalarının gönlüne gireceklerini ve onları kendi düşünce çizgilerine çekeceklerini

zannedenler, farkına varmadan yabancılara iltihak etmeye ve onların fikir atmosferleri içinde eriyip gitmeye mahkum zavallı kimselerdir. Ancak israf ve lüksten alabildiğine uzak duran, hep iktisat ve istiğna ruhuyla yaşayan ve izzeti, Din-i Mübin'e bağlılıkta arayan mefkure kahramanlarıdır ki, ev yerine bir çadırı da mesken tutsalar, her öğün kuru ekmekle de karın doyursalar, üzerlerine elbise diye bir çuval da geçirmiş olsalar, -Allah'ın inayetiyle-başkalarına tesir edip kalb kapılarını açacak olanlar işte onlardır.

Bu Dairenin Mütrefini Olmamalı!..

Diğer taraftan, esas olan, dünyayı kalben terketmektir, kesben değil. Bu açıdan, bir mü'min, tam bir ehl-i dünya gibi çalışıp kazanabilir ve Karun kadar zengin olabilir.. olabilir, zira o, iktiza ettiği an, elinde-avucunda ne varsa, hepsini Allah'ın rızası istikametinde infak edebilir. İşte, malî imkanları geniş olan ve helalinden kazanan böyle zengin kimselerin müreffeh yaşamalarına bir şey denilemez. Dinin helal kıldığı çerçevede yeme-içme, rahat etme, Cenâb-ı Hakk'ın lutfettiği nimetlerden meşru dairede faydalanma, cismaniyet ve maddî hayat itibarıyla onları kullanma kula verilmiş bir haktır. Evet, Mevlâ-yı Mûteâl, nelerden istifade etmeyi mübah kılmışsa, onlardan yararlanma kulun hakkıdır; bir kul, bu hakkı ister şahsı adına isterse de gelecek nesiller hesabına kullanabilir; bu onun imandaki derinliğine ve himmet ufkuna bağlıdır.

Ne var ki, insan bazı alışkanlıklar edinince, o yolla bir kısım sûiistfimmallere de kapı aralayabilir. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de ve Sünnet-i Sahiha'da "mütrefin" diye bir zümreden bahsedilmektedir. Bunlar yeme-içme, giyim-kuşam ve yatıp-kalkma gibi hususlarda aşırı aristokrat davranan insanlardır. Allah Teâlâ, bir beldeyi helak etmek murat buyurduğunda, o beldenin kaderine mütrefini hâkim kılar. Neticede, yemeyi-içmeyi ve dünyadan kâm almayı gâye-i hayal haline getirmiş bu insanlar, ilâhî azaba davetiye çıkarır ve bütün beldenin felaketine sebebiyet verirler. Bu açıdan, mütevazı ve sade bir hayat tarzıyla iktifa edip sonra da Allah'ın ihsanlarını yine O'nun rızasını kazanma istikametinde değerlendirmek inanan zenginler için de önemli bir esas olmalıdır. Çünkü, israf bizâtihi çirkindir; dolayısıyla, fakir ya da zengin her mü'min, helallerden ve mübahlardan istifade ederken bile aşırıya kaçıyor ve tehlike sath-ı mâilinde dolaşıyor olma endişesiyle temkinli davranmalıdır.

Rehber-i Ekmel (aleyhi ekmelüttehâyâ) ve Ashâb-ı Kirâm efendilerimiz, özellikle belli bir dönemden sonra, her türlü ferah-feza yaşama imkanlarına sahip olmalarına rağmen, mütevazı ve zâhidâne bir hayatı tercih etmişler ve buradaki her nimetin hesabının ötede sorulacağı inancıyla hep dünya-âhîret muvazenesini gözeterek yaşamışlardır. Allah'ın helâlinden ihsan ettiği nimetlere karşı şükürle mukabelede bulunup, sonra bu mala terettüp

eden bütün hakları yerine getirirken İslâm'ı i'lâ etme ve insanlara faydalı olma mülâhazalarının dışında bir düşünceye girmemişlerdir. Evet, onlar hiç mal biriktirmemiş ve asla tûl-i emele kapılmamış, sürekli âhiretin yamaçlarına müteveccih olmuşlardır.

Nitekim, Hazreti Ebu Bekir'in (radiyallahu anh), kendisine takdim edilen bir bardak soğuk su karşısındaki tavrı bu hakikatin en güzel şahitlerinden biridir: Evet, halifeliği döneminde kendisine bir bardak soğuk su verilir. Sıddık-ı Ekber, birkaç yudum içip iftar eder ve ardından gözlerinden damla damla yaş dökmeye başlar. Akabinde öyle hıçkırarak ağlar ki, etrafındakileri de ağlatır. Bir müddet sonra, dostları "Seni bu derece ağlatan nedir?" diye sorarlar. Der ki: Bir gün Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) önündeki bir şeyi eliyle iter gibi yapıyor ve "Benden uzak dur, benden uzak dur!" diyordu. Sordum, "Ya Rasûlallah! Birini uzaklaştırmaya çalışıyorsunuz ama ben kimseyi göremiyorum?!" Buyurdular ki: "Dünya, içindeki bütün debdebesiyle karşımda temessül etti ve bana kendisini kabul ettirmek istedi; ben de ona 'Benden uzak dur!' dedim. Bunun üzerine o, çekip giderken, 'Vallahi sen benden kurtulsan da, senden sonrakiler elimden kurtulamayacaklar. Kendimi sana kabul ettiremedim ama sonrakiler peşimden koşacaklar' dedi." İşte, bu bir bardak soğuk su ile dünya bana kendini kabul ettirmiş olur mu diye endişe ettim ve onun için ağladım.

Hesabı Sorulacak Nimetler

Evet, Allah Rasûlü ve Hazreti Ebu Bekir gibi has dairedeki bir kısım arkadaşları, maddî hayat itibarıyla en fakirâne yaşayan insanlardı. Hem de onlar bu hale kendi ihtiyaçlarıyla razı oluyorlardı. Şayet isteselerdi, herkesten daha müreffeh yaşayabilirdi. Zira, Rasûl-ü Ekrem Efendimiz sadece kendisine verilen hediyeleri dağıtmayıp yanında bıraksaydı, o günün maddeten en zenginlerinden biri olabilirdi, ama O öyle yapmayı hiç düşünmedi; ümmetini helâlinden kazanıp zengin olmaya teşvik ettiği halde kendisi hem kıyamete kadar gelecek olan bütün irşad erlerine örnek olmak hem de âhiret meyvelerini ötelere bırakmak için fakirliği ve zahidâne bir hayatı ihtiyar etti.

Öyle ki, bir gün Fazilet Güneşi (aleyhi's-salatü ve's-salam) iki arkadaşı ile beraber Ebu Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin evine gitmişti. Evin hanımı onları karşılamış, Ebu Eyyûb Hazretleri de hemen bir hurma salkımı kesip getirmiş, kutlu misafirlerine ikram etmişti. Allah Rasûlü "Bu hurma dalını niye kestir, meyvesinden toplasaydın ya!" buyurunca, ev sahibi, "Ya Rasûlallah, evime şeref verdiniz; size hem kuru hurmasından, hem tam olgunlaşmayanından, hem de olgun tazesinden tattırmak istedim, onun için dalıyla beraber getirdim." demişti. Ebu Eyyûb el-Ensârî hazretleri, bu kutlu misafirlerine hurma ikram etmişti ama bununla yetinemezdi. Hemen kalkıp dışarı koşmuş, bir oğlak tutup kesmiş ve sonra onun

yarısını kebab yapmış, diğer yarısını da suda pişirmişti. Şefkat Peygamberi, sofraya konulan etten bir parça almış, onu bir yufkanın içine koymuş ve “Ey Ebâ Eyyûb! Bunu Fatıma’ya götür, zira günlerden beri o böylesini tatmadı.” buyurmuştu. Ebu Eyyûb da hemen bu emri yerine getirmiş ve tekrar aziz misafirlerinin yanına dönmüştü.

Herkes yemeğini yiyip doyunca, Rehber-i Ekmel (sallallahu aleyhi ve sellem) “Serin gölge, ekme, et, hurma, henüz olgunlaşmamış hurma, olgun taze hurma ve soğuk su...” demiş; bunları sayarken de mübarek gözleri yaşlarla dolmuştu. Sonra sözlerine şöyle devam etmişti: “Nefsim kudret elinde olan Yüce Allah’a yemin ederim ki, işte bunlar da sorulacağınız nimetlerdendir; Allah Teâlâ “Sonra o gün size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz.” (Tekâsür, 102/8) buyurmuştur; evet, işte bunlar, o kıyamet günü sorgulanacağınız nimetlerdendir.” Peygamber Efendimiz’in bu sözü, orada hazır bulunan Ashâb-ı Kirâm’a öyle ağır gelmişti ki, hepsi derin derin mülâhazalara dalmışlardı. Bunun üzerine Müşfik Nebi şöyle buyurdu: “Bu türlü nimetlere rastlayıp da onlara el uzattığınızda “Bismillah” deyin; doydüğünüz zaman da, “Sonsuz şükürler olsun Allah’a ki bizi doyurdu, nimetlerle serfiraz etti ve lütf u ihsana erdirdi.” diyerek o nimete şükredin.”

Bir başka gün, Enbiyalar Serveri, oruç tutmuştu; iftar edeceği zaman kendisine bir bardak süt getirmişlerdi. Sahabe-i güzün efendilerimiz Rasûl-ü Ekrem’in hoşuna gidebilecek bir şey yapmak için can atarlardı; o gün de ikram edecekleri sütün içine biraz bal koymuşlardı. Peygamber Efendimiz, süttten bir iki yudum alıp balın tadını hisseder hissetmez elindeki kabı mübarek dudaklarından uzaklaştırarak, “Bu nedir?” diye sorunca, “Ya Rasûlallah, hoşunuza gideceğini düşünerek süte biraz bal karıştırdık!” cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine Beyan Sultanı elindeki kaseyi yere koyarak şöyle buyurdu:

“Dikkat ediniz! Ben bunun içilmesini haram kılmıyorum; fakat, bilin ki, kim (yemesinde-içmesinde, giyiminde-kuşamında) Allah için mütevazı olursa, Allah onu yücelttikçe yüceltir; kim de kibirlenir ve büyüklük taslarsa, Cenâb-ı Hak onu da alçalttıka alçaltır. Kim iktisatlı hareket ederse, Allah onu zengin kılar; kim de israf ederse, Cenâb-ı Hak onu fakr u zarurete mübtela eyler.. ve kim Allah’ı çokça zikrederse, Mevlâ-yı Mûteâl ondan hoşnut olur.”

Sözün özü; iktisat, insanı kanaatkâr kılar; hadis-i şerifin ifadesiyle “Kanaat, tükenmez bir hazinedir.” ve “Kanaat eden aziz yaşar; tamah eden zillate düşer.” İktisat, berekete ve izzetli yaşamaya vesile olur. İsrâf ise, kanaatsizliğe, sürekli hayattan şikâyet etmeye, hırsa, riyaya ve ihlâssızlığa sebebiyet verir; insanın izzetini kırar ve onu başkalarına yüz suyu dökmeye mecbur eder. Bütün mü’minler iktisat ve istiğna ruhunu hayatlarının esası

yapmalıdırlar; fakat, özellikle de adanmış ruhlar, yeme-içme, giyim-kuşam, ev-bark, araba ve eşya gibi bütün ihtiyaçlarını zaruret çizgisine göre ele almaya ve her meselede tevazu kaidesine muvafık davranmaya çalışmalıdırlar. (Ölümsüzlük İksiri)

Soru: Tarihî hâdiselerin tekerrürü zaviyesinden dünyada cerayan eden olaylara yaklaştığımızda karşımıza nasıl bir tablo çıkıyor? Lütfeder misiniz?

...Evet, bugün bütün dünyaya israf hakimdir. Tabii ki, israfın hakim olduğu yerde kaybedilmesi muhakkak ve mukadder olan bazı önemli dinamikler de olacaktır.. ve işte o dinamikleri yitirmek de dünyayı buhrandan buhrana sürüklemektedir. Eskiden insanlar “Kût-u lâ yemût”la yaşarlardı. (Kût-u lâ yemût, ölmeyecek kadar bir şeyle iktifa etmek, demektir.) Eskilerin aldıkları gıdadan, giydikleri elbiselere, ondan da kullandıkları eşyaya kadar bu herşeyde bir ölçüydü. Onlar, daha ziyade “gaye-i hayal”leri açısından, duygu, düşünce ve kültürleriyle zengin olmayı tercih ederlerdi. Bugün ise mes’ele tamamen tersine dönmüştür.

İsraf, Allah’ın nimetlerinin kadrini, kıymetini bilmeme, onları ulu orta saçıp savurma demektir. Zaten şimdilerde ona “savurganlık” diyorlar. Bir yerde israfın hayat bulması orada “kaht” denilen kıtlığın boy göstermesini de beraberinde getirir. Bu bazen bereketin kesilmesi şeklinde tezahür eder ki, Bediüzzaman Hazretleri bu mes’eleye temas ederken, aynı noktaya parmak basar ve “iktisad sebab-i bereket, israf ise bereketin kesilmesine vesiledir” der.

Dünyanın içinde bulunduğu buhranla ilgili sebepleri sıralayıp çoğaltmak mümkündür. Ancak, biz burada konuya başka bir zaviyeden yaklaşmayı düşündüğümüz için şimdilik bu sebepler üzerinde fazla durmayacağız.

Evet, dünya yeniden bir manevî buhran arenasına itildi. Bu bir tarihî tekerrürdür. Ve zannediyorum mes’eleye tarihî tekerrürlerin mânâ ve mahiyetini kavrayarak yaklaşmak daha yararlı olacaktır...¹²

Oruç, İktisadî Öğretir

Oruç, insanlara iktisadî öğreten önemli bir disiplindir. İsteddiği şeyi ve aklına geldiği zaman, hiçbir sınırlama getirmeden yapmaya alışık bir insan, oruçlu olduğu zaman mecburen onu yapmayacaktır. Meselâ, her aklına estiği zaman yemek yiyen, maddî olarak vücûdunun arzularına boyun eğen insan, oruçlu olduğunda mecburen akşamın olmasını bekleyecek, dolayısıyla da bu bekleyiş sayesinde o, iktisat etmeyi öğrenecek ve sorumsuzca yaşamaktan uzaklaşmış olacaktır. **(FF 2)**

¹² Prizma 1, s:51

NÜKTELER

İKTİSADIN MAKBULÜ, VARKEN YAPILANDIR

Ömer bin Abdülaziz'in ileri derecedeki zühd ve takvasını cimrilikle karıştıran bazıları:

-Ey müminlerin emiri! Siz bütün salahiyetler elinizde bulunan bir halifesiniz. İstedığınız gibi giyinir, kuşanabilirsiniz, diyerek onun bu derece mütevazi yaşayışının sebebini sordular.

Ömer bin Abdülaziz, onlara şu cevabı verdi:

-İktisadın efdali, varlık zamanında olanıdır.

Affin efdali de, ceza vermeye muktedirken yapılandır.¹³

AZ FAKAT ÖZ KONUŞABİLME

Tefsir hocamız ders sonlarında okuduğumuz yerleri yeniden hulasa ettirirdi. Bizler de biraz kendi acimizden, biraz da hocamızın karşısındaki sıkılganlığımızdan olacak ki iki kelimeyi bir araya getirip de rahatça dersin hulasasını yapamaz, bir sürü laf eder dururduk.

-Hayrü'l-kelam kalle, ma delle! Derdi. Yani sözün hayırlısı kendi az, manası çok olanıdır, diyerek bizi az, fakat öz konuşmaya teşvik ederdi.

...Şüphesiz ki ifadenin en sihirli de muhatabın idrakine göre ayarlanabilenidir. İmam-ı Azam Hazretleri de bu had seviyede görülmektedir. Kendisine itiraz maksadıyla pürhiddet gelenlerin, seviyelerine uygun şekilde aldıkları cevap yüzünden hiddetleri sönmüş, öfkeleri dinmiş olarak döndükleri anlaşılmaktadır.

Nitekim bir gün kendisine güvenenlerden bir gurup yine Hz. İmam'a müracaat ederek derler ki:

-Sen mihrabda imamın Fatiha okuyuşu, cemaate kafi gelir, demişsin, bu doğru değildir! İmamın okuyuşu cemaat hesabına nasıl geçer?

Hazret-i İmam sakın, muhatapların seviyesini tespitle meşgul. Meseleye ayet ve hadisle ispat etme tarafını düşünmez, sadece muhatabın seviyesini hesaba katarak sorar:

-Bu meseleyi sizin hepinizle ayrı ayrı mı görüşeyim, yoksa içinizden birini vekil seçeceğiniz de onunla mı konuşayım?

¹³ Mehmet Dikmen "Latifeler", s:36

İtirazcılar düşündüler, her biri ilim ve irfanda kendisine güvenemediği için içlerinden en alim ve en ediblerini kendilerine sözcü olarak seçmeyi tercih ettiler:

-İşte bu zat bizim sözcümüzdür. Onunla bu mes'eleyi konuşabilirsin? Derler. İmam-ı Azam:

-Onu ilzam edersem sizi de ilzam etmiş olur muyum?

-Elbette. Çünkü biz onu vekil seçtik. Onun sözü bizim de sözümüz, onun müdafaası bizim de müdafaamızdır. O galip gelirse biz de galip geliriz.

Hazret-i İmam burada cevabı yetiştirir:

-İşte biz de mihraktaki imamı vekil seçtik. Onun okuyuşu cemaatin de okuyuşu, onun kıraati bizim de kıraatimizdir. Nitekim farkına varmadan bunu siz de kabul etmekte ve benimle konuşanı kendinize vekil olarak seçmiş olmaktadır!

O, bize her bakımdan imamdır! Konuşma usulünde de onu taklid edebiliriz.¹⁴

DİL BAŞKA, KONUŞMA BAŞKA

Devenin dili bizim dilimizden çok daha büyük olduğu halde konuşmıyor. Demek ki dil başka, konuşma başkadır. Aynen göz ile görmenin farklı olması gibi. Dilde konuşmayı yaratan ancak Mütakellim-i Ezeli'dir.

Diğer hayvanattan farklı olarak bizim dilimize takılan bu mücevherat ve bize yapılan bu hususi lütuf, elbette ki müstehcen şarkılar söyleyelim, başkalarına hakaret edelim veya malayani sözler konuşalım diye değildir. Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'in de bize neleri konuşmamızı bildirmişse onları konuşacak ve neleri konuşmaktan men edilmişse dilimizi onlardan uzak tutacağız.¹⁵

HALİFENİN GÖMLEĞİ

Ömer ibni Abdülaziz, halifeliği zamanında, bir gün minberde hutbe veriyordu. Minberin yakınında olan, bir grup halk, konuşması esnasında halifenin zaman zaman elini götürüp, gömleğini hareket ettirdiğini görüyorlardı. Bu hareket orada bulunan ve dinleyenlerin dikkatlerini celbetti. Hepsi kendi kendilerine, neden halifenin konuşma esnasında, elini gömleğine götürüp, hareket ettirdiğini soruyorlardı.

Hutbeden sonra belli oldu ki halifenin, kendisinden öncekilerin Beytülmalinden yaptıkları israfı telafi etmek ve Müslümanların Beytülmalini gözetlemek için, bir taneden

¹⁴ Ahmet Şahin "Bir Oku Bin Düşün" s:126

¹⁵ Mehmet Kırkinci "Nükteler" s:12

fazla gömleği olmadığı için yeni yıkanmış gömleğini tekrar aynısını giymişti Şimdi de, daha çabuk kurusun diye, hareket ettiriyordu.¹⁶

¹⁶ Alexis Carl'in telif ettiği "Niyayis" adlı kitabın tercümesinin önsözü, Muhammed Taki Seriati'nin kalemiiyle, Sirket-i İntiŐar yayınları.